

Gåtfullhet i sagalitteraturen

Daniel Sävborg
Tartu University

The enigmatic character of the saga literature

Abstract. The article discusses several aspects of the well-known enigmatic character of the Icelandic family sagas. Four cases are examined in detail: the cause of Unnr's sorrow in the beginning of *Njáls saga*, the talk between Stýrr and Snorri in the berserks' episode in *Eyrbyggja saga*, the identity of Vésteinn's murderer in *Gísla saga*, and Guðrún's enigmatic last words about her love in *Laxdœla saga*. The use of the enigmatic narrative form in all these cases is discussed. The article argues that this kind of enigmatic episodes in the saga literature should not be interpreted in the same way as enigmatic episodes in modern literary works, where the solution of the mystery is left open. In the sagas, the mystery has a solution, and there is a correct answer. In contrast to modern literature, the mystery in the sagas can always be solved, and the use of enigmas and mysteries is rooted in the literary technique of the sagas. The article analyses and proposes several reasons for the enigmatic narrative style used by the saga authors.

Den isländska *Laxdœla saga* från 1200-talet kretsar länge kring Guðrún Ósvífrsdóttir, männen omkring henne och de våldsdåd de begår. I sagans sista kapitel berättas om ett samtal mellan Guðrún och sonen Bolli Bollason. Bolli frågar henne vilken man hon älskat mest. Guðrún undviker att svara och kommenterar i stället sina olika makars egenskaper. Bolli upprepar sin fråga och får så svaret: ””Peim var ek verst, er ek unna mest” [Mot den var jag värst, som jag älskade mest] (*Laxdœla saga* 228)”. Mer precis än så blir hon inte, och sagan förklarar aldrig uttryckligen vem hon menar.

Vem menar hon då? Längre ansågs svaret självklart, men numera finns forskare som utsatt tvivel. Man har ifrågasatt både den gamla lösningen

Fun and Puzzles in Modern Scandinavian Studies. Collection of articles. Edited by Ērika Sausverde and Ieva Steponavičiūtė. (Scandinavistica Vilnensis 9). Vilnius University Press, 2014.

<https://doi.org/10.15388/ScandinavisticaVilnensis.2014.9.12>

Copyright © 2019 Authors. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

på gåtan och tanken att det alls är möjligt att lösa den. Och att det någonsin har varit meningen att den skall kunna lösas.

Mycket är outtalat i den isländska sagan. Det är ett av dess kännetecken. Sagan är objektiv.¹ Den dömer sällan öppet. Men det finns andra sätt att styra oss än att genom uttryckliga bedömningar. Perspektivval och hänvisningar till den allmänna meningen kan vara nog så effektiva sätt för en författare att styra läsarens bedömningar dit man vill.²

I skildringen av personernas uppträdande är också mycket outtalat. Ibland har uppträdandet tydligt mening och vi förstår att något viktigt har hänt, men sagan förklarar inte vad, i varje fall inte på länge. I Njåls saga visar sig Unnr sorgsen en tid efter sitt bröllop. Hon gråter, men ingen förklaring ges. När hon tillfrågas undviker hon att svara. Hennes far gör efterforskningar och talar med folk i Unnrns närhet, men ingen kan ge besked. En tid senare visar hon sig dyster på nytt, men också nu undviker hon att förklara orsaken och sagan ger heller ingen förklaring. Först efter att hennes far frågar ut henne på nytt berättar hon att hennes äktenskapliga samliv inte fungerar (Brennu-Njåls saga 22-24).

Det är gott exempel på sagans typiska teknik. Unnrns känslor skildras utifrån genom hennes yttre uppträdande, men sagaberättaren vill inte omnämna känslorna direkt eller förklara orsaken till att hon betar sig som hon gör. I sagan kan det bara förklaras av henne själv, bara hon vet ju orsaken till sina egna känslor. Hennes förklaring kommer också, men först efter relativt lång tid, då uppträdandet varit gåtfullt och skälet till uppträdandet outtalat. Här finns en gåtfullhet, en i det längsta outtalad förklaring, men det står också klart att det finns en lösning, ett korrekt svar.

Standardbilden av känsluskildringen i stort i sagalitteraturen är just den: att känslor visas genom yttre uppträdande, inte genom att personerna öppet tillskrivs känslor av berättaren.³ Gråt, som i Unnrns fall, är lätt att identifiera som uttryck för sorg, och det gåtfulla här består i

1 För den traditionella bilden av den isländska sagans objektivitet, se Hallberg 1956: 64-65.

2 För en utredning av detta, och en generell diskussion kring vad som avses med sagans "objektivitet", se Lönnroth 1970: 157-189.

3 Fenomenet hör till det som påtalats oftast i samband med sagans stil och har beskrivits av många forskare. Se t.ex. Heusler 1934: 133, Phillpotts 1931: 170, Ker 1897: 249, Hallberg 1956: 67, Jónas Kristjánsson 1997: 207, Vésteinn Ólason 1998: 114, Heimir Pálsson 1998: 127, Frölich 2000b: 94 och Kramarz-Bein 1994: 437.

att vi i det längsta inte vet varför hon sörjer. Även när det i andra sagor sägs att en person efter sin fars död tiger hela vintern kan vi ganska lätt räkna ut att det handlar om sorg (t.ex. Reykdœla saga 204; se Sävborg 2007: 94). I andra sammanhang är själva känslan inte lika lätt att identifiera för en modern läsare. Att en man och en kvinna 'samtalar länge med varandra', att en man 'sitter hos' en kvinna, att en kvinna syr kläder åt en man eller en man skänker en klädgåva åt en kvinna, allt detta är formler, klichéer och fasta motiv för att skildra kärlek mellan man och kvinna i sagalitteraturen.⁴ Det var självklart för en samtida läsare, det är inte självklart för en modern läsare. Det är ett exempel på koder man måste lära sig för att kunna tolka åtskilliga episoder i sagorna och personernas uppträdande där.

Det har hävdats att sagorna skildrar allt utifrån, och sen får läsaren "utfylde Tomrummene, det usagte, med egen Livserfaring" (Sveinn Bergsveinsson 1942: 58). Det påstås särskilt gälla just känsluskildringen. Men det är ett missförstånd. Så fungerar inte sagorna, utan det är mer en beskrivning av modernistiska romaner från vår egen tid. Sagornas skildring av yttre uppträdande är inte avsedda att tolkas utifrån personliga erfarenheter. Skildringen skall i stället tolkas utifrån kunskap, kunskap om specifika koder, återkommande motiv, mönster, klichéer och formler.⁵ För den samtida läsaren har sådana formuleringar aldrig varit egentligen gåtfulla; så framstår de först för oss.

Sammantaget visar de här tendenserna att skildringen i sagorna ibland kan göra ett gåtfullt intryck i och med att så mycket är outtalat. Men syftet är inte att lämna oss med en gåta som är olösbar eller att ge oss en gåta att lösa själva utifrån vår personliga erfarenhet eller intelligens. Det finns en lösning, och den förväntas vi komma fram till utifrån kunskaper om sagans koder och den aktuella kontexten.

I berättelsen om Unnrs gråt fick vi en uttalad förklaring till sist, när Unnr själv gav oss den. Men det finns också episoder i sagorna som på liknande sätt odlar det outtalade och där aldrig någon utrycklig förklaring ges.

I Eyrbyggja saga har storbonden Styrr problem med ett par aggressiva bärsärkar. Den ene uppvaktar hans dotter och kräver under hot att

4 En utförlig presentation och analys av dessa formler och klichéer ges i Sävborg 2007: 45-50, 55-57, 57-60.

5 Utförligare om detta i Sävborg 2007: 147, 148.

få gifta sig med henne. Styrr ger sig av till sin vän, den listige hövdingen Snorri, för att rådgöra med honom. Snorri föreslår att de skall gå upp på berget Helgafell och samtala. Sagan berättar: ”Síðan gengu þeir á fjallit upp ok sátu þar á tali allt til kvelds; viss engi maðr, hvat þeir tóluðu. Síðan reið Styrr heim.” [Sedan gick de upp på berget och satt där och samtalande ända till kvällen; ingen människa visste vad de sade. Sedan red Styrr hem.] (Eyrbyggja saga 72). Sagan berättar aldrig vad de två männen sade till varandra.

I Gísla saga Súrssonar får vi en skildring av ett mord. Gíslis fosterbror Vésteinn har länge haft en undertryckt konflikt med Gíslis bror Þorkell och svåger Þorgrímr. När Vésteinn återkommer efter en resa anar Gíslir ofärd. Sagan berättar om en ovädersnatt på gården Hóll:

Nú er gengit inn nokkut fyrir lýsing, hljóðliga, ok þangat at, sem Vésteinn hvílir. Hann var þá vaknaðr. Eigi finnr hann fyrr en hann er lagðr spjóti fyrir brjóstit, svá at stóð í gegnum hann. En er Vésteinn fekk lagit, þá mælti hann: „Hneit þar“, sagði hann. Ok því næst gekk maðrinn út. En Vésteinn vildi upp standa; í því fellr hann niðr fyrir stokkinn dauðr. (Gísla saga 43-44)

[Nu går någon in tyst kort före gryningen och går dit där Vésteinn vilar. Han hade då vaknat. Han märker ingenting förrän han får ett spjut i bröstet, så att det genomborrade hans kropp. Och när Vésteinn fick hugget sade han detta: ”Där tog det.” Därefter gick mannen ut. Men Vésteinn ville ställa sig upp; då faller han ned död framför sängen.]

Mördaren identifieras aldrig uttryckligen i sagan.

Det är i det sammanhanget vi kan betrakta episoden jag inledde med, Guðrúns slutreplik i Laxdœla saga.

Hur mycket av detta var menat att vara gåtfullt? Var det gåtor som vi skulle kunna lösa med lite klurighet, ungefär som deckarnötterna som var vanliga i ungdomstidningar för några decennier sedan? Eller var det hän-delser som ansågs få sin tydliga förklaring på andra ställen i sagan? Eller var det självklarheter för den samtida läsaren, välbekant kunskap, där det outsagda i själva skildringen hade andra syften än att skapa ovisshet hos läsaren om vad som faktiskt menas? Det kan finnas olika svar i olika fall.

Samtalet på Helgafell är en gåtfullhet som får sin lösning. Visserligen berättar sagan aldrig med ett ord vad som sades på Helgafell. Men vi får i den omedelbart följande episoden en skildring av hur Styrr gör sig kvitt problemet, bärsärkarna, och detta med hjälp av list. Han låter dem slita ut sig med hårt arbete under löfte om framgång i frieriet, och sedan stänger han in de uttröttade männen i en skällhet bastu och lurar dem att halka på en utlagd oxhud så att han utan svårighet kan dräpa dem. Efter denna skildring berättar sagan att Styrr gifte bort sin dotter med Snorri som därmed vann ökad respekt. Det kan inte råda något tvivel om att sagan vill få oss att förstå att samtalet på Helgafell innehöll Snorris instruktioner om den lösning på bärsärksproblemet som Styrr sedan tillämpade.

Det är sagans utifrånperspektiv som lägger grunden för den märkliga skildringen. Sagaförfattaren arbetar som en krönikör. Eftersom inga åhörare fanns till Snorris och Styrrs samtal kan detta inte återges eller refereras. Som läsare kan vi inte höra vad personerna i sagan säger när de går avskilt. I stället får samtalets innehåll framgå av det följande skeendet.

I fallet med mordet på Vésteinn är det Þorgrímr som får alla misstankar på sig i sagan. Det är Þorgrímr som Gíslí dödar som hämnd för Vésteinns död (Gísla saga 54), och Þorgrímr har tidigare vägrat svära fostbrödralag med Vésteinn (23) och har alltså inga heliga förpliktelser gentemot honom.⁶ Han har redan gjort sig känd i sagan som en handlingskraftig dråpare (26). Dessutom finns flera parallella scener och element efter Vésteinns död och efter Þorgrímrs. Þorgrímr och Gíslí uppträder på likartat sätt, begår likartade handlingar och faller likartade repliker vid respektive mordoffers begravning och gravhög (jfr 45-46 med 56 respektive 50 med 58). I det senare fallet vet vi att mördaren är Gíslí. Parallellerna framstår som tydliga fingervisningar om att mördaren i det förra fallet är Þorgrímr. Samtiden hade inga svårigheter att peka ut mördaren. I andra källor nämndes Þorgrímr med självklarhet uttryckligen som Vésteinns mördare.⁷ I den ena huvudhandskriften till Gísla saga står uttryckligen i rubriken över kapitlet: ”Þorgrímr drap Véstein” [Þorgrímr dräpte Vésteinn], och i den andra huvudhandskriften identifieras mördaren också som Þorgrímr i en kort återblick längre fram. Ändå identifieras aldrig mördaren i själva skildringen av mordet (se Holtsmark 1951: 43). Vi får en opersonlig konstruktion (”er gengit inn”, i översättningen återgiven med ”någon”) och talar om ”maðrinn” [mannen].

6 Det sista betonas starkt av Andersson 1968: 22, 28.

7 I Eyrbyggja saga, där Þorgrímrs son är centralfiguren, heter det: ”Þorgrímr drap Véstein Vésteinsson at haustboði í Haukadál” (20).

Vad är då förklaringen till att mördarens identitet inte klargörs explicit i sagan? Ett skäl ligger säkerligen i sagans ursprung i en genre som uppfattades som genuint historisk, som en sorts krönikor. Som *krönikör* kan berättaren inte påstå sådant som det inte finns vittnen till, och Vésteinn mördades när de övriga på gården var ute; den ende som kan ha sett mördaren var Vésteinn själv, och han hinner aldrig avslöja honom. Sagans utifrånperspektiv gör att vi som läsare inte ser en person tydligt när ljuset är släckt och det är vinternatt. Genom att mördarens identitet inte avslöjas svävar vi i samma ovisshet som de närvarande personerna i sagan. Vi liksom de måste tolka vad vi ser. Vi är med i torvhuset på Höll. Det är i grunden samma typ av tendens som skildringen av känslor genom yttre uppträdande.

Gåtfullheten i Laxdæla sagas slutparti är av delvis annat slag. Här ligger gåtfullheten i en av de uppträdande figurernas ord, inte i berättarens skildring. Guðrún uttrycker sig medvetet oklart: hon får frågan *Vem* och väljer att inte svara med ett namn utan med en beskrivning av en person. Att hon själv har en specifik person i åtanke är klart.

Den klassiska uppfattningen var att det var Kjartan, sagans främste hjälte, som avsågs. I själva verket utgick länge alla forskare från det som en självklarhet, det är tydligt när man läser äldre litteraturhistoriska arbeten (t.ex. Finnur Jónsson 1923: 445). Det råder ingen tvekan om att Guðrún och Kjartan länge älskar varandra i sagan, och de tycks båda planera för att gifta sig med varandra. Men Guðrún får höra rykten om att Kjartan funnit en ny kvinna och blir pressad att i stället äkta Bolli, Kjartans nära vän och fosterbror. Kjartan äktar en annan kvinna och ger henne den förnäma brudgåva han tänkt ge till Guðrún. Guðrún reagerar med svartsjuka, hat och vrede och eggjar efter en tid Bolli att döda Kjartan. Så sker också, och efter ännu en tid dödas Bolli av Kjartans släktingar.

De senaste åren har flera forskare opponerat mot denna syn och hävdat att det i själva verket är maken Bolli som avses – det skall vara honom Guðrún älskade mest. Det är trots allt hans son som Guðrún talar till, och genom dråpeggelserna ådrog hon Bolli en svår skuld och störtade även honom i fördärvet.

Men en hållning bland forskare i vår tid har också varit att hävda att gåtan inte kan lösas. Den isländske forskaren Hermann Pálsson skrev en hel bok om saken, *Leyndarmál Laxdælu* [Laxdölasagans hemlighet] 1984. Han menar att orden kan åsyfta Bolli likaväl som Kjartan (Hermann

Pálsson 1984: 22). Hans slutsats blir att det är meningen att det skall vara en gåta som inte har en tydlig lösning (23). Även Göteborgshistorikern Auður Magnúsdóttir hävdade nyligen att vi inte kan lösa den gåta som ligger i repliken, i varje fall inte läsare idag.⁸

Här är det av nöden att göra halt en kort stund. Vi måste minnas att det vi talar om inte är vad en eventuellt historisk Guðrún Ósvífrsdóttir kan ha avsett, lika lite som mordgåtan i Gísla saga handlar om ett verkligt brottmål på 900-talet. Det diskussionen gäller är vad sagans 1200-talsförfattare har avsett med Guðrúns replik. Författarintentionen, som det kallas inom litteraturforskningen, där begreppet alltför länge haft dåligt rykte. Eller vad vi i realiteten menar: hur kan samtida läsare rimligen antas ha tolkat Guðrúns replik? Detta är viktigt att hålla i minnet. Sagans kraft är stor, så stor att den förför även erfarna läsare och lätt drar iväg med dem. Så har en Göteborgshistoriker nyligen i en artikel uttalat sig om vad Kjartan skulle ha svarat om han fått frågan vem han älskade mest (Auður Magnúsdóttir 2008: 81). Men Kjartan får aldrig en sådan fråga i sagan, han ställs aldrig i en sådan situation eller tillskrivs ett sådant känslöövervägande. Därmed kan en sådan fråga inte ha ett svar. Men Guðrún får frågan i sagan, och därför kan det också finnas ett svar.

Är det då meningen att läsaren skall förstå vem det är Guðrún har i åtanke? Ett viktigt tecken på att gåtan är möjlig att lösa är sonens, Bolli Bollasons, replik. Sagan beskriver hans reaktion efter Guðrúns ord: „Þat hyggju vér,“ svarar Bolli, „at nú sé sagt alleinarðliga,“ – ok kvað hana vel hafa gert, er hon sagði þetta, er hann forvitnaði” [”Jag tror”, svarar Bolli, ”att du nu har sagt sanningen”, och han sade att hon gjort rätt som sagt det han gärna ville veta] (228). Han anser sig uppenbart inte ha några problem att tolka moderns svar. Han är ingen dummerjös i sagan. Det kan inte vara meningen att framställa honom som en person som misstolkar en antydning; det vore särskilt poänglöst eftersom vi aldrig får veta hur han tolkar den. För honom fanns tillräckligt med information i den beskrivning Guðrún gav. Och finns det för en sagafigur bör sagaförfattaren ha ansett att det fanns där för läsaren. Guðrúns ord innehåller trots allt den nyckel som kan lösa gåtan.

Också de andra sagaepisoder jag talat om indikerar att det var författarens mening att läsaren skulle förstå vem Guðrún syftar på, hur anorlunda de episoderna än är. De visar att sagan gärna arbetar med det

8 ”Vem Guðrún älskade mest kan nog aldrig fastställas”; Auður Magnúsdóttir 2008: 81.

outsagda som en effekt, trots att det finns ett klart svar, eller att åtminstone de samtida läsare som författarna skrev för ansåg att det fanns ett. Eyrbyggjasagens författare hade kunnat välja många olika sätt att återge Snorris och Styrrs samtal öppet. Att inte nämna mördarens namn i *Gísla saga* var också författarens medvetna val; en jämförelse med mängder av andra sagaepisoder visar att det motsatta valet hade varit det naturliga. Nej, båda dessa författares val av det outsagda handlade om önskan om just den gåtfulla skildringen som en rent konstnärlig effekt. Det är sannolikt att det gäller också gåtfullheten i *Laxdœla saga*.

Men även den som konstaterat detta står fortfarande med frågan: vad är då gåtans lösning? Vem var det Guðrún älskade mest?

Kan det vara maken, Bolli, hon syftar på? Hon är lojal mot honom när han attackerar och dödas av Kjartans släktingar (*Laxdœla saga* 166), och hon organiserar den blodiga hämnd som dräpet på honom kräver (179-193). Det antyds rentav, om än vagt, att hon sörjer honom (89, 169). Detta skall läggas i den ena vågskålen. Men åtskilligt talar för Kjartan. Hon sörjer också hans död; det antyds att hon tar den djupare än hans änka som ändå dör av sorg (155, 158). Kärleken till Kjartan skildras öppet med flertalet av de tekniker islänningasagan hade för detta: här finns de gängse formlerna, klichéerna och formuleringarna som var standardinslagen i skildring av stark kärlek i sagan: de samtalar med varandra, han besöker henne upprepade gånger (112) och de sägs hysa en "kærleiki" till varandra som motiverar varför hon inte kan äkta någon annan (128-129). Hon visar starka känsloreaktioner både inför ryktet om hans intresse för en annan kvinna och inför symbolen för hennes och Kjartans samhörighet, den huvudduk Kjartan tänkt ge henne i bröllopsgåva (140-145). Hennes saknad efter honom nämns till och med alldeles öppet (134); känslor kan trots allt nämnas uttryckligen i sagorna om det skulle behövas (för dessa belägg och analys av dem, se Sävborg 2007: 343, 345-355). Ingenting motsvarande finns för Bolli. Alla de gånger Kjartan och Bolli direkt ställs emot varandra föredrar Guðrún eller sägs föredra Kjartan: när Bolli antydningssvis föreslår äktenskap avslår hon med direkt hänvisning till att hon så länge Kjartan lever inte tänker äkta någon (128); när Bolli ber sin fosterfar Óláfr om stöd vid frieriet motsätter han sig det med hänvisning till Guðrúns och Kjartans kärlek (128-129); när Kjartan är dräpt säger sig Bolli veta att Guðrún hade föredragit att Kjartan dräpt honom i stället (155). Det finns inte en enda säker antydning i sagan om att Guðrún alls skulle ha hyst kärlek till Bolli. Men det som klarast pekar ut Kjartan som den rimligaste kandidaten är den ledtråd Gudrun själv ger och som

åtminstone sonen anser tillräcklig: ”*mot den var jag värst som jag älskade mest*”. Den beskrivningen stämmer väl in på hennes uppträdande mot Kjartan. Honom lät hon dräpa, aktivt och målmedvetet, och dessförinnan hade hon utsatt honom för en kränkande stöld. Beskrivningen stämmer däremot illa in på hennes uppträdande gentemot Bolli. Det värsta hon gjorde mot honom var att hota med sexstrejk om han inte dräpte Kjartan. Att hon eggade honom att döda Kjartan sågs i tiden knappast som ett ont uppträdande; både hon och Bolli hade goda skäl till hämndlystnad efter Kjartans kränkningar av dem och det var kvinnors uppgift att egga män till hämnd. Att hon genom eggelsen skulle bära skulden till Bollis död och därmed ha uppträtt värre mot honom än mot Kjartan är långsökt. Det är många tecken som pekar på att Kjartan är den som Guðrún älskade mest. Vida mer ligger i denna vågskål än i den förra. Allt talar för att sagaförfattarens mening är att den som Guðrún talar så gåtfullt om är Kjartan.

Men kan det ändå inte vara möjligt att sagaförfattaren visserligen förstod att den replik han skapade skulle tolkas som syftande på Kjartan, men att han ville leda in läsarna på ett villospår, lura dem? Ungefär så tycks Hermann Pålsson resonera (1984: 23), och Anne Holtsmark argumenterar på liknande sätt i samband med mördarens identitet i *Gísla saga* (Holtsmark 1951: 47, 54). Det förutsätter en författare som ville att läsarna skulle feltolka repliken; bara han själv skulle veta vad det riktiga svaret var ända tills det skulle komma uttolkare av Hermann Pålssons och Anne Holtsmarks kaliber som förstod hans egentliga intention.

Jag menar att den typen av villospår är osannolika i en medeltida text. Vi har inga säkra belegg för att de förekom. Och i så fall måste en sådan effekt gå alla de avsedda läsarna förbi och framstår därmed som ytterst misslyckad. Att ingen förstår poängen förrän 750 år senare måste vara bittert för en författare och knappast något han strävade efter. I moderna, framför allt modernistiska, texter kan villospår av det slaget förekomma, men då förutsätter det att läsarna är bekanta med fenomenet, och till och med där vill författaren ändå bara bedra publiken partiellt. Han vill ändå bli förstådd av vissa läsare, och om han vill lura läsarna vill han lura dem på ett sätt han själv har kontroll över – även han vill alltså bli förstådd.

Det är rimligast att den medeltida sagaförfattaren ville bli förstådd av sin samtida publik. Och det framstår som en god utgångspunkt även för moderna läsningar av dessa verk. Med hjälp av kunskap om den litterära kontexten, främst den litteratur som skrivs inom samma genre i samma miljö i samma tid, kan man lära sig att förstå de litterära koderna, förstå vad de litterära markörerna säger oss. Det är ett annat sätt än att gå till

texten på nykrittiskt sätt och tro att man kan tolka den utan kännedom om den samtida litteraturen.

Varför formulerar sig då Guðrún gåtfullt? Delvis handlar det om en trohet mot sagastilen och dess lagar. Det handlar om att låta Guðrún bekänna en stor kärlek utan att bryta mot den viktiga och nästan aldrig brutna sagaregeln att inte låta en figur bekänna sin kärlek uttryckligen (Sävborg 2007: 97-102). På ett konstfullt sätt får Guðrún på en och samma gång bekänna sin kärlek öppet och hålla på regeln att inte göra det. Det är en paradox som passar en stilkonstnär som författaren av Laxdœla saga. Han lyckas också hålla på regeln att inte själv referera personernas känslor eller förklara innebörden i deras ord. I stället tillgriper han metoden att samtidigt ge en nyckel som utifrån kontexten ger förklaringen.

Men det handlar också om en förtjusning i det gåtfulla berättandet i sig. Att låta något viktigt, ja det viktigaste, vara outtalat. Det är något som odlas i många sagor, på olika sätt och i olika situationer. Vi har mött det i episoderna i Eyrbyggja saga och Gísla saga, men exemplen är många.

Gåtfullheten i sagalitteraturen handlar inte om den moderna romanens oklarheter och öppna slut, där författaren medvetet lämnar oss i sticket med flera lösningar som var och en är lika möjliga. En islänningasaga är ingen *Shutter Island*. Gåtfullheten i sagorna handlar om berättarkonst. En mäktig berättarkonst som hos de största författarna innebär en förmåga att låta hela sagor kretsa kring starka känslor utan att en enda känsla någonsin nämns direkt, en förmåga att skildra ett helt förlopp utifrån ett perspektiv som gör att vi som läsare inte ser personerna tydligt när ljuset är släckt i sagan och inte hör vad de säger när de går avskilt. Men sagaförfattarna vill bli förstådda, och det finns alltid en lösning på gåtorna. Att något är out sagt i en saga skall inte göra oss förbryllade eller få oss att grubbla och ana planterade villospår. Det finns skäl att varna för anakronistiska läsningar av sagorna, för att läsa dem som moderna romaner och tolka syftet i deras effekter utifrån dem. Det kan ge oss en extra läsoplevelse. Men då missar vi också en del av den konst som ligger i dem.

Litteratur

Andersson, Theodore M. 1968, "Some Ambiguities in Gísla saga:

A Balance Sheet", *Bibliography of Old Norse-Icelandic Studies* 1968.

- Auður Magnúsdóttir 2008, "Þeir Kjartan ok Bolli unnusk mest": Om kärlek och svek i Laxdæla saga, "Vi ska alla vara välkomna!": Nordiska studier tillägnade Kristinn Jóhannesson, utg. Auður Magnúsdóttir, Henrik Janson, Karl G. Johnsson, Mats Malm, Lena Rogström, Göteborg.
- Finnur Jónsson 1923, *Den oldnorske og oldislandske litteraturs historie*. 2:a uppl. vol. II, Köpenhamn.
- Frölich, Dorothee 2000, *Ehre und Liebe: Schichten des Erzählens in der Laxdæla saga* (Europäische Hochschulschriften, Deutsche Sprache und Literatur, vol. 1774), Frankfurt am Main etc.
- Hallberg, Peter 1956, *Den isländska sagan*, Stockholm.
- Heimir Pálsson 1998, *Lykill að Íslendingasögum*, [Reykjavík].
- Hermann Pálsson 1984, *Leyndarmál Laxdælu*, Reykjavík.
- Heusler, Andreas 1934, *Germanentum: Vom Lebens- und Formgefühl der alten Germanen* (Kultur und Sprache, vol. 8), Heidelberg.
- Holtmark, Anne 1951, *Studies in the Gísla saga* (Studia Norvegica 6), Oslo.
- Jónas Kristjánsson 1997, *Eddas and Sagas: Iceland's Medieval Literature*, övers. Peter Foote. 3:e uppl., Reykjavík.
- Ker, W. P. 1897, *Epic and Romance: Essays on Medieval Literature*, London.
- Kramarz-Bein, Susanne 1994, "'Modernität' der Laxdæla saga", *Studien zum Altgermanischen: Festschrift für Heinrich Beck*, utg. Heiko Uecker, s. 421-442, Berlin / New York.
- Lönnroth, Lars 1970, "Rhetorical persuasion in the sagas", *Scandinavian Studies* 42.
- Sveinn Bergsveinsson 1942, "Sagaen og de haardkogte Roman", *Edda: Nordisk tidsskrift for litteraturforskning*, årg. 29, vol. 42, Oslo.
- Sävborg 2007, *Sagan om kärleken: Erotik, känslor och berättarkonst i norron litteratur* (Acta Universitatis Upsaliensis, Historia Litterarum 27), Uppsala.
- Vésteinn Ólason 1998, *Dialogues with the Viking Age: Narration and Representation in the Sagas of the Icelanders*, övers. Andrew Wawn, Reykjavík.

Källor

- Brennu-Njáls saga*, utg. Einar Ólafur Sveinsson (Íslenzk fornrit 12), Reykjavík 1954.
- Eyrbyggja saga*, utg. Einar Ól. Sveinsson och Matthías Þórðarson (Íslenzk fornrit, vol. 4), Reykjavík 1935.

- Gísla saga Súrssonar*. Efter: *Vestfirðinga sögur*, utg. Björn K. Þórolfsson och Guðni Jónsson (Íslenzk fornrit, vol. 6), Reykjavík 1943.
- Laxdæla saga*, utg. Einar Ól. Sveinsson (Íslenzk fornrit, vol. 5), Reykjavík 1934.
- Njáls saga*. Efter: *Brennu-Njáls saga*, utg. Einar Ól. Sveinsson (Íslenzk fornrit, vol. 12), Reykjavík 1954.
- Reykðæla saga*. Efter: *Ljósvetninga saga með þáttum m.m.*, utg. Björn Sigfússon (Íslenzk fornrit, vol. 10), Reykjavík 1940.